

Wacław Zarzycki

Adwokaci i prawnicy Wielkopolski i Pomorza u progu niepodległości w latach 1918-1920

Palestra 35/11-12(407-408), 25-28

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wacław Zarzycki

Adwokaci i prawnicy Wielkopolski i Pomorza u progu niepodległości w latach 1918-1920

Działalność adwokatów i prawników zaboru pruskiego w pamiętnych latach 1918-1920, kiedy to decydował się los Zachodnich Ziem Rzeczypospolitej: Wielkopolski i Pomorza jest mało znana. Tymczasem niewielka stosunkowo grupa patriotycznych przedstawicieli tego zawodu odegrała wówczas znaczącą rolę w ruchu niepodległościowym, w organach Naczelnej Rady Ludowej, w jej komisariatach, komitetach plebiscytowych, organizacjach wojskowych. Wielu adwokatów brało bezpośredni udział w Powstaniu Wielkopolskim i w Kaszubskiej Organizacji Wojskowej Pomorza. Najbardziej aktywni politycznie wśród nich działali w Naczelnej Radzie Ludowej w Poznaniu i w jej Podkomisariacie w Gdańsku i Bytomiu.

Na długo przed uzyskaniem niepodległości adwokaci Polacy w zaborze pruskim prowadzili obok legalnej działalności patriotycznej, pracę w zakonspirowanych organizacjach. W działalności tej wybijał się adwokat poznański Bernard Chrzanowski (1861-1944), jeden z czołowych działaczy wielkopolskich w okresie zaboru, przez pewien czas związany z endecją. Jako członek Naczelnej Rady Ludowej podpisał 10 listopada 1918 r. w Poznaniu wraz z innymi słynną odezwę w sprawie zachowania spokoju w poznańskim. Mecenas B. Chrzanowski był miłośnikiem i popularyzatorem Wybrzeża Kaszubskiego, związanym z ruchem młodokaszubskim.¹

Gdy 3 grudnia 1918 r. Sejm Dzielnicowy w Poznaniu wybrał Naczelną Radę Ludową, w liczbie osiemdziesięciu osób wchodzących w jej skład znaleźli się adwokaci wielkopolscy: Bernard Chrzanowski, Jan Maciaszek, Feliks Koszowski, Wacław Wyczyński, Stefan Piechocki. Wyłoniono wówczas sześciuosobowy Komisariat, organ wykonawczy NRL, w którym znaleźli się: ks. Stanisław Adamski, Wojciech Korfanty, Adam Porszwiński, Jan Rymer, Stefan Łaszewski, Władysław Seyda.²

Główny Komisariat NRL mieścił się w Poznaniu przy ul. Pawła 10. Utworzono dwa jego Podkomisariaty, pierwszy obejmujący teren Prus Królewskich i Książęcych - w Gdańsku, drugi, dla obszaru Górnego Śląska - w Bytomiu. Podkomisariatem gdańskim kierował adwokat z Grudziądza Stefan Łaszewski, jako komisarz okręgu, Podkomisariatem bytomskim Jan Rymer, mający do pomocy podkomisarza w osobie adwokata S. Czapl.³

Komisariat Główny Naczelnej Rady Ludowej dzielił się na 4 Wydziały, te zaś na sekcje i decernaty. Wydział Trzeci - Bezpieczeństwa i Wojska powierzono adwokatowi z Leszna Janowi Maciaszkowi. Decernentem Wydziału był Wojciech Korfanty. Kierownictwo Wydziału Czwartego - Administracji i Sądownictwa spoczywało w rękach adwokata z Poznania, Wacława Wyczyńskiego.

Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego bardzo ważną rolę odgrywał Wy-

dział Bezpieczeństwa i Wojska Naczelnej Rady Ludowej. Adwokat J. Maciaszek obejmując jego kierownictwo opracował regulamin Straży Ludowej, która miała wprowadzić ład i porządek. Poznański batalion Straży złożony był z 9 kompanii, po 150 ludzi każda.⁴ J. Maciaszek (1876-1932) został mianowany 28 grudnia 1918 r. przez NRL komendantem miasta Poznania i funkcję tę sprawował (w stopniu porucznika) do 8 stycznia 1919 roku. Przeniesiono go na stanowisko szefa aprowizacji armii powstanczej; aprowizacja obejmowała także zaopatrzenie techniczno-artyleryjskie, lotnicze i sanitarne. W październiku 1919 r. Komisariat NRL mianował go delegatem na miasto Bydgoszcz. Dnia 14 stycznia 1920 r. J. Maciaszek otrzymał nominację na komisarza generalnego RP w Bydgoszczy. Potem sprawował godność prezydenta Bydgoszczy do 21 czerwca 1921 r. Odtąd do śmierci prowadził kancelarię adwokacką i notarialną w tym mieście.⁵ Jak wyżej wspomniano Wydział Czwarty pozostawał w rękach adwokatów wielkopolskich, początkowo mecenasa W. Wyczyńskiego, potem od 23 kwietnia 1919 r. adwokata S. Piechockiego (1883-1968) doktora prawa, działacza politycznego, członka Naczelnej Rady Ludowej. S. Piechocki studiował prawo w Getyndze i Berlinie, gdzie doktoryzował się. W listopadzie 1918 r. jako działacz niepodległościowy został sekretarzem generalnym Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej. W tym samym czasie jego teść, adwokat W. Wyczański był szefem Wydziału Czwartego. Objąwszy po W. Wyczyńskim funkcję S. Piechocki kierował Wydziałem Sądownictwa i Administracji aż do jego podziału, który nastąpił 28 czerwca 1919 r. Potem przeszedł do Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, jako dyrektor Departamentu Spraw Wewnętrznych. Od 20 listopada 1925 r. do 5 maja 1926 r. dr S. Piechocki był ministrem sprawiedli-

wości w rządzie Aleksandra Skrzyńskiego, a następnie od 10-14 maja 1926 r. w rządzie W. Witosa.

Wśród prawników, powstanców wielkopolskich, znalazło się kilku pomorzan. W Powstaniu brał m.in. udział Jan Karnowski, przydzielony w marcu 1919 r. jako audytor do frontu Północnego, później do II dywizji, którą dowodził gen. Grudzielski. Jan Karnowski to, według oceny prof. Józefa Borzyszkowskiego, jeden z najwybitniejszych pisarzy i regionalistów kaszubskich, a zarazem gorący patriota i wyraziciel interesów całej Polski.

Ten wrażliwy i szlachetny człowiek opisał krytycznie stosunki panujące w armii powstańczej pozostającej pod dowództwem generała Dowbór-Muśnickiego.⁸ Jego uwagi stanowią cenny przyczynek do dziejów Powstania Wielkopolskiego.

Mimo przygotowań w 1919 r. nie doszło do wybuchu Powstania na Pomorzu i Kaszubach. Ten obszar północnej Polski obejmował działalnością Podkomisariat Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku, który posiadał ludowe rady w terenie oraz tajną Kaszubską Organizację Wojskową Pomorza. Na czele Podkomisariatu gdańskiego stał dr Stefan Łaszewski (1862-1924), adwokat z Grudziądza.

Był on znanym działaczem polskiego ruchu narodowego, b. posłem do sejmiku pruskiego. S. Łaszewski rozpoczął pracę z wiodową w sądzie okręgowym w Wejherowie, skąd już jako adwokat udał się w 1892 r. do Grudziądza, gdzie przed tamtejszym sądem bronił m.in. redaktorów „Gazety Grudziąckiej” prześladowanych przez pruską cenzurę.⁹ Uczestniczył w zjazdach Młodokaszubów, działał aktywnie w Towarzystwie Przyjaciół Kaszub. Dr S. Łaszewski w 1916 r. należał do tajnego Komitetu Międzypartyjnego w Poznaniu. Stojąc na czele Podkomisariatu pomorskiego NRL skupił wokół siebie wypróbowa-

nych współpracowników m.in. pochodzącego z Odrów w powiecie chojnickim prawnika Bolesława Lipskiego, komendanta Okręgu Kaszubskiego Organizacji Wojskowej Pomorza, kierownika Wydziału III oraz dr Józefa Wybickiego, kierownika Wydziału IV Sądownictwa i Administracji.

Dnia 20 stycznia 1920 r. minister byłej Dzielnicy Pruskiej W. Seyda powołał dr S. Łaszewskiego na stanowisko pierwszego wojewody pomorskiego z siedzibą w Toruniu.¹⁰ Wówczas to jego sekretarzem został B. Lipski, a starostą krajowym dr J. Wybicki, który piastował ten urząd przez wiele następnych lat. Wojewoda S. Łaszewski witał 10 lutego 1920 r. w Pucku oddziały generała Józefa Hallera i uczestniczył w historycznych zaślubinach z morzem. Dnia 2 lipca 1920 r. został powołany na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego, a następnie w 1922 r. mianowany prezesem Najwyższego Trybunału Administracyjnego w Warszawie. S. Łaszewski zmarł w stolicy 20 marca 1924 r. Zwłoki złożono na cmentarzu w Pelplinie, gdzie ma okazały grób w centralnej części cmentarza.

Wybitnym działaczem niepodległościowym był również dr Paweł Ossowski, adwokat z Chełmna (1878-1939), urodzony w Śliwicach, w powiecie tucholskim.¹¹ Szkołę średnią ukończył w Chełmnie, studia prawnicze i ekonomiczne odbył w Berlinie, Monachium i w Bonn. Za wystąpienia publiczne w języku polskim był karany przez władze pruskie. W listopadzie 1918 r. został przewodniczącym Polskiej Rady Ludowej w Chełmnie, a od sierpnia 1919 r. był delegatem Naczelnej Rady Ludowej z powiatu chełmińskiego. Powiatowa Rada Ludowa w Chełmnie podporządkowana była podkomisarzowi Naczelnej Rady Lu-

dowej w Gdańsku oraz pośrednio Naczelnej Radzie Ludowej w Poznaniu.¹²

Dr P. Ossowski w 1919 r. pozostawał w bliskim kontakcie z Podkomisariatem NRL w Gdańsku, do którego przysyłał regularnie obszerne materiały statystyczne i informacyjne. Dokumenty działalności Chełmińskiej Rady Ludowej z tego okresu znajdują się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Bydgoszczy.¹³

P. Ossowski był pierwszym starostą chełmińskim, potem adwokatem i notariuszem w Toruniu. W 1928 r. został wybrany senatorem z listy katolicko-ludowej. Rozstrzelany 28 października 1939 r. po agresji Niemiec na Polskę, w Barbarce k/Toruń.

W ruchu niepodległościowym na Pomorzu obok S. Łaszewskiego, P. Ossowskiego, J. Lipskiego wyróżniał się Brunon Gabrylewicz (1885-1935), pochodzący ze Świecia. Był absolwentem prawa, które studiował we Wrocławiu. Jako delegat z powiatu świeckiego na Sejm dzielnicowy w Poznaniu w latach 1918-1919, dał się poznać w swoich wystąpieniach jako przeciwnik separatyzmu kaszubskiego. Odnotowuje to J. Karnowski, który uważa go „za hegemonia i osobistość wpływową w ówczesnym świecie politycznym”. G. Gabrylewicz utrwalił się na kartach historii jako organizator i działacz Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego, współorganizator Związku Polaków w Prusach Wschodnich w 1920 r., którego został sekretarzem.¹⁴

Przypomnieni w szkicu adwokaci i prawnicy Wielkopolski i Pomorza zapisałi trwałą kartę w historii naszego narodu. Ich zasługi, patriotyzm, oddanie Ojczyźnie winny zostać należycie ocenione przez współczesnych palestrantów. Szkoda, że dotychczas mimo pewnych starań w tym kierunku ze strony OBA, a zwłaszcza adwokatów:

Łyczynka i Krzezińskiego, nie opracowano historii adwokatury polskiej. Konieczny jest wysiłek, aby w ramach podjętych już prac nad dziejami adwokatury b. Kongresówki, opisać również działal-

ność patriotyczną adwokatów polskich w b. zaborze pruskim. Przedstawiony szkic stanowić może przyczynek do tej pracy.

Przypisy

¹ L. Trzeciakowski: Pod pruskim zaborem (1850-1918), Warszawa 1973.

² A. Czubiński, B. Polański: Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Wybór źródeł, Poznań 1983, s. 132.

³ Ibidem, 306.

⁴ Ibidem, s. 37.

⁵ Słownik Biograficzny, T. 19 Z. Grot, s. 45.

⁶ Słownik Biograficzny, T. 26 Jerzy Pietrzak, s. 39-40.

⁷ J. Borzyszkowski: O potrzebie dalszych badań ruchu niepodległościowego na Pomorzu i w Wielkopolsce, Pomerania 1978.

⁸ J. Karnowski: Uwagi nad Insurekcją Poznańską w r. 1919. Moja droga kaszubska, Gdańsk 1978.

⁹ S. Rafiński: Pierwszy wojewoda pomorski II Rzeczypospolitej, Pomerania 1986.

¹⁰ K. Bączkowski: Wojewodowie pomorscy, „Litera”, nr 12/1968.

¹¹ Słownik Biograficzny, T. 24, R. Wapiński.

¹² M. Wojciechowski: Powiat i miasto Chełmno w latach 1914-1920, w: Dzieje Chełmna i jego regionu, Toruń 1968, s. 265 i nast.

¹³ WAP Bydgoszcz - Podkomisariat w Gdańsku nr 28, k. 48.

¹⁴ T. Petrykowski: Ruch niepodległościowy na Pomorzu, Toruń, s. 28.